

Τζουμερκιώτικα ΧΡΟΝΙΚΑ

Τεύχος **19^ο**
Καλοκαίρι 2018

Η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Τζουμέρκων είναι ένας μη κερδοσκοπικός επιστημονικός και πνευματικός φορέας που έχει ως σκοπό τη διάσωση, τη μελέτη και την ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού των Τζουμερκιωτών. Η Ι.Λ.Ε.Τ. ιδρύθηκε το 1998 από αποφοίτους του Γυμνασίου Αγνάντων Άρτας.

Συντακτική Επιτροπή

Αυδίκος Ενάγγελος, Καθηγητής Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Παππάς Θεόδωρος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας του Ιονίου Πανεπιστημίου
Βρέλλη Μαρίνα, Καθηγήτρια Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Γιαννάκης Γεώργιος, π. Αν. Καθηγητής Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Καρατζένης Νικόλαος, Φιλολόγος-Λαογράφος
Μαργώνης Κωνσταντίνος, Φιλολόγος-Κριτικός Λογοτεχνίας
Μπριασούλης Νίκος, Φιλολόγος-Συγγραφέας

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

Ιωάννα Γ. Γιαννάκη, *Αρχιτέκτων*
Θέμα φωτογραφίας: Αγία Παρασκευή Πραμάντων.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Κωνσταντίνος Μαργώνης
Φιλολόγος-Κριτικός Λογοτεχνίας

© ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

Πλατεία Πύρρου 1, 452 21, Ιωάννινα
www.php.gov.gr
e-mail: periferiarxis@php.gov.gr
Τηλ.: 26510.87202

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

470 43, Άγναντα Άρτας
URL: [http:// www.ilet.gr](http://www.ilet.gr)
Τηλ.: 210.3826232, 26510.32996, 2310.438889

ISSN: 1790-4153

Εκδοτική Παραγωγή: Ηπειρωτικές Εκδόσεις «**Πέτρα**»
Οικονόμου 32, 106 83, Αθήνα.
Τηλ.: 210 8233830, Fax: 210 8238468
E mail: ekdoseispetra@hotmail.com

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Λαμπρινή Αρ. Στάμου <i>Η Ελλάδα που αντιστέκεται...</i>	σελ. 11
Ανθή Αγγέλη <i>Και τι μας χρειάζεται μια Λαογραφική Εταιρεία στα Τζουμέρκα;</i>	σελ. 15
Λεωνίδας Α. Αγγέλης <i>Ο πρώτος σπινθήρας</i>	σελ. 17
Γιάννης Σπ. Βάνας <i>11 χρόνια στην ΙΛΕΤ.</i>	σελ. 20
Κωνσταντίνα Ζήδρου <i>20 χρόνια Ι.Λ.Ε.Τ.</i>	σελ. 23
Δημήτριος Καλούσιος <i>Τηλαυγής εικοσαετία της ΙΛΕΤ</i>	σελ. 26
Ν. Γ. Μπριασούλης <i>Στα 20 χρόνια της ΙΛΕΤ – Μια σύντομη αναδρομή</i>	σελ. 28
Μάνθος Σκαργιώτης <i>Το σπίτι (Για τα εικοσάχρονα της ΙΛΕΤ)</i>	σελ. 32

ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Ναπολέων Γ. Καραγιάννης <i>Η συμμετοχή των Αθαμανιωτών στους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες του Έθνους, στον εμφύλιο και στο εκστρατευτικό σώμα του ΟΗΕ στην Κορέα</i>	σελ. 35
Δημήτριος Γ. Καλούσιος <i>Το Ματσούκι Ιωαννίνων 1937-1951</i>	σελ. 37

Χρήστος Ηλ. Μακρυγιάννης
Οι μάχες Πλάκας-Αγνάντων-Σχωρετσάνων των Τζουμέρκων κατά το 1821..... σελ. 44

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Νικόλαος Β. Καρατζένης
Πώς χάσαμε χίλια τριακόσια πρόβατα. (Λογοτεχνική απόδοση της αφήγησης του Κώστα Δ. Μολώνη)..... σελ. 57

Παναγιώτα Π. Λάμπρη
Το καγκελάρι της Ροδαυγής..... σελ. 96

Βαγγέλης Βλ. Ντόκας
Οι νερόμυλοι του Σιούλα Παπαλία..... σελ. 103

Γεώργιος Φλώρος
Αναμνήσεις..... σελ. 108

ΤΟΠΙΚΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ

Κ.Γ. Μαργώνης
Δημοτικό τραγούδι: Το δημιούργημα του γλωσσοπλάστη λαού. «Ρήματα άπαξ λεγόμενα ή άπαξ ειρημένα»..... σελ. 113

Λαμπρινή Αρ. Στάμου
Άλλοι καλοέρ' μ' άλλα καμπλαύχια..... σελ. 123

ΤΕΧΝΗ - ΠΑΡΑΔΟΣΗ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Δημήτριος Γ. Καλούσιος
Η Ιερά Μονή της Παναγίας Βύλιζας του Ματσουκίου Ιωαννίνων. Δύο τοιχογραφικές παραστάσεις..... σελ. 129

Μανόλης Μαγκλάρας
«Έτος Κρυστάλλη» (1868-2018). 150ή επέτειος από τη γέννηση του Κώστα Κρυστάλλη..... σελ. 139

Απόστολος Μπουρνάκας
Εικόνες από τη σχολική ζωή (στα χωριά των Τζουμέρκων τα περασμένα χρόνια). σελ. 144

Δημήτριος Ελ. Ράπτης
Η Ι. Μονή Αγ. Γεωργίου Μυροφύλλου Τρικάλων στον Χώρο και στον Χρόνο..... σελ. 153

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ευάγγελος Γρ. Αυδίκος
Ανδρέας Σπ. Ρίζος: Το διπλοκάγκελο στους Μελισσουργούς Άρτας, την αετοφωλιά των Τζουμέρκων, «Πέτρα» ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, 2017-08-09..... σελ. 187

Κωνσταντίνα Ζήδρου
Χάρης Κουδούνας: Το αποκωδικοποιημένο μυστικό της Πόρτας Παναγιάς..... σελ. 192

Παναγιώτα Π. Λάμπρη
Νικόλαος Β. Καρατζένης: Με τους ποιμένες στην Πίνδο την αρχέγονη εστία του Νομαδισμού..... σελ. 195

Σωτηρία Μελετίου
«Με τον κόμπο στο λαιμό και άλλα διηγήματα», του Πύργου Κοτζιούλα, (εκδόσεις Δρόμων, Αθήνα, 2018, σελ. 368)..... σελ. 198

Νίκος Γ. Μπριασούλης
Δημήτρη Βλαχοπάνου: Ισαάκ Μιζάν – Αριθμός βραχίονα 182641..... σελ. 208

ΣΧΟΛΙΑ ΓΙΑ ΤΑ «ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ»

Γ.Κ. Χατζόπουλος
ΤΖΟΥΜΕΡΚΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΕΥΧΟΣ 18^ο. (Πρωινός Τύπος Δράμας, Σάββατο 18 Νοεμβρίου 2017)..... σελ. 213

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΙΛΕΤ

1. Ημερίδα: «Το δημοτικό τραγούδι των Τζουμέρκων, όπως καταγράφεται στις τρεις συλλογές του Χ. Λαμπράκη, του Γ. Κοτζιούλα και του Μ. Χάρου»..... σελ. 215

Λαμπρινή Αρ. Στάμου
Το δημοτικό τραγούδι..... σελ. 216

Λουκία Αντωνίου

Η Συλλογή Χρίστου Ν. Λαμπράκη "Τραγούδια των Τζουμέρκων". Το ιστορικό κλίμα. σελ. 220

Παναγιώτα Π. Λάμπρη

Ο Γ. Κοτζιούλας και τα Τζουμέρκα..... σελ. 225

Δημήτριος Κων. Ρίζος

Μιχαήλ Γ. Χάρος και Τζουμερκιώτικοι Δημοτικοί Αντίλαλοι..... σελ. 233

2. Οι δραστηριότητες της Ι.Λ.Ε.Τ.

Σεπτέμβριος 2017- Ιούνιος 2018..... σελ. 241

Χάρης Κουδούνας

Το αποκωδικοποιημένο μυστικό της Πόρτας Παναγιάς

Η Ηπειρος υπήρξε, διαχρονικά, στο μεταίχμιο ανάμεσα στην ιταλική και την ελληνική επιρροή. Αντίστοιχα, η περιοχή των Τζουμέρκων αποτέλεσε έναν κόμβο επικοινωνίας μεταξύ Ηπείρου και Θεσσαλίας. Και οι δύο προαναφερθείσες απόψεις τεκμηριώνονται, για μία ακόμη φορά, στο νέο βιβλίο του Χάρη Κουδούνα, «Το αποκωδικοποιημένο μυστικό της Πόρτας Παναγιάς».

Πρόκειται για μία ιστορική έρευνα 80 σελίδων, των εκδόσεων Φυλάτος, η οποία πραγματεύεται το θέμα της μεταφοράς των Ιερών Λίθων της Αγίας Οικίας της Θεοτόκου από τη Ναζαρέτ, αρχικά στην Ι.Μ. Πόρτας Παναγιάς στην Πύλη Τρικάλων. Στη συνέχεια, μέσω Τζουμέρκων, στο λιμάνι της Άρτας, καθώς τα μοναστήρια της Πόρτας Παναγιάς στην Πύλη και της Κόκκινης Εκκλησιάς στο Βουργαρέλι όριζαν τις δυο αφετηρίες της οδικής αρτηρίας που ένωνε τη Θεσσαλία με την πρωτεύουσα του Δεσποτάτου της Ηπείρου Άρτα, για να καταλήξουν στο Λορέτο της Ιταλίας.

Ο συγγραφέας, Χάρης Κουδούνας, ένας καταξιωμένος επιστήμονας, ερευνητής, λογοτέχνης, που ζει, εργάζεται και δραστηριοποιείται σε πολυάριθμους τομείς στην Ιταλία, μελετώντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία, αρχαιολογικά δεδομένα και αρχαιακές πηγές, κυρίως της όμορης χώρας, και αφού επισκέφτηκε και τα δύο μνημεία, επιθυμεί να μας αποκαλύψει τον «κρυμμένο κωδικό», τον οποίο ανακάλυψε ο ίδιος. Ωστόσο, όπως διαφαίνεται και από τον τίτλο του βιβλίου, δεν περιορίζεται στην αποκάλυψή του, αλλά επιδιώκει και να τον αποκωδικοποιήσει, κατακτώντας, με αυτόν τον τρόπο, τα μυστικά του.

Πιο συγκεκριμένα, τα περιεχόμενα και την εισαγωγή διαδέχεται η περιγραφή των δύο εμπλεκόμενων ιερών τόπων, του Ι.Ν. της Αγίας Οικίας του Λορέτο και της Ι.Μ. Πόρτας Παναγιάς στην Πύλη Τρικάλων. Αφού τοποθετηθούν γεωγραφικά, παρατίθεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή, πλαισιωμένη και από

μία άρτια, επιστημονική και ταυτόχρονα κατανοητή, αρκετά λεπτομερής, αρχιτεκτονική περιγραφή.

Το επόμενο μέρος του βιβλίου, το οποίο καλύπτει και τη μεγαλύτερη έκτασή του, αφιερώνεται στην απαρίθμηση και σύντομη ανάλυση πολυάριθμων πηγών και ποικίλων συγγραφέων και περιηγητών, ταξινομημένων χρονολογικά από τον 15^ο έως και τον 20^ο αιώνα, αλλά και σύγχρονων αρχαιολογικών και αρχιτεκτονικών δεδομένων τόσο από την Αγία Οικία στη Ναζαρέτ όσο και από τον Ι.Ν της Αγίας Οικίας στο Λορέτο, όπου εντοπίζονται στοιχεία, ενδείξεις, αποδείξεις και απαντήσεις σχετικά με τη μεταφορά των Ιερών Λίθων. Είναι χαρακτηριστικό της πληρότητας και του επιστημονικού χαρακτήρα του έργου ότι ο Χ. Κουδούνας συμπεριλαμβάνει το σύνολο των απόψεων, είτε στηρίζουν είτε όχι τη μεταφορά των Ιερών Λίθων, ακόμη και διάφορες παραλλαγές τους, πάντοτε όμως βιβλιογραφικά τεκμηριωμένες και αντικειμενικά διαχειριζόμενες.

Ανάμεσα στην παρουσίαση των πηγών του και την προσπάθεια αποκωδικοποίησης του «κρυμμένου κώδικα», ο συγγραφέας παρεμβάλλει μία επιλεκτική αναφορά στο ιστορικό γίνεσθαι του Ανεξάρτητου Κράτους της Ηπείρου στα τέλη του 13^{ου} αι., στο αντίστοιχο του Δουκάτου των Αθηνών και στην πιθανότητα οι Ιεροί Λίθοι να πέρασαν και από εκεί, καθώς και μία ιστορική αναδρομή της Αγίας Οικίας της Ναζαρέτ..

Ακολουθεί η περιληπτική αφήγηση του βίου του Ιωάννη Α΄ Άγγελου Κομνηνού Δούκα, Σεβαστοκράτορα της Θεσσαλίας, νόθου γιου του Ηγεμόνα του Ανεξάρτητου Κράτους της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ Κομνηνού Δούκα και ιδρυτή της Ι.Μ. Πόρτας Παναγιάς στην Πύλη Τρικάλων.

Στο επόμενο κεφάλαιο κατηγοριοποιούνται τα έγγραφα και η σχετική βιβλιογραφία που επιβεβαιώνουν τη σημασία της Ι.Μ. Πόρτας Παναγιάς και αποδεικνύουν την ύπαρξη, σε αυτή, των Ιερών Λίθων. Μία ιδιαίτερη ενότητα επικεντρώνεται στην επιγραφή της. Μετά τη μεταγραφή και τη λεπτομερειακή ανάλυσή της πραγματοποιείται η σύγκρισή της με ένα χωρίο εγγράφου του 13^{ου} αι., το οποίο, πιθανότατα, αποτέλεσε το συμβόλαιο επικύρωσης του γάμου της πριγκίπισσας Θάμαρ, κόρης του Δεσπότη της Ηπείρου Νικηφόρου, με τον πρίγκιπα Φίλιππο Β΄ του Τάραντα. Ακριβώς ως προίκα της πριγκίπισσας δόθηκαν και οι Ιεροί Λίθοι και ταξίδεψαν μαζί της έως την όμορη χώρα.

Στη συνέχεια, ο συγγραφέας, έχοντας ήδη παραθέσει τις πηγές, ιχνηλατεί την πορεία των Ιερών Λίθων από τη Ναζαρέτ έως το Λορέτο. Ειδικότερα, ο Ιωάννης Α΄, Σεβαστοκράτορας της Θεσσαλίας, γνώριζε ότι επίκειτο μουσουλμανική επίθεση στους Αγίους Τόπους. Έτσι, με τη δική του πρωτοβουλία και στήριξη, αποσπάστηκαν οι Ιεροί Λίθοι, οδηγήθηκαν στο λιμάνι της Άκρας, πριν από τις 18 Μαΐου 1291, οπότε και κατελήφθη από τους Μουσουλμάνους, και από εκεί δια θαλάσσης, πιθανώς με έναν ενδιάμεσο σταθμό στο Δουκάτο των

Αθηνών, έφτασαν στην Πύλη Τρικάλων, όπου και φυλάχθηκαν για ένα χρονικό διάστημα, για να μεταφερθούν τελικά μέσω Τζουμέρκων στην Άρτα και πάλι δια θαλάσσης στο Λορέτο της Ιταλίας.

Το κείμενο της ιστορικής έρευνας του Χ. Κουδούνα ολοκληρώνεται, αφού καταλήξει στα συμπεράσματά του, με ένα σύντομο κεφάλαιο αφιερωμένο στους σύγχρονους και νόμιμους απογόνους της αυτοκρατορικής οικογένειας των Αγγέλων Κομνηνών, τους οποίους εκπροσωπεί ο ίδιος ο συγγραφέας στις ελληνικές αρχές, καθώς και στην ιστορική τους διαδρομή από τον Μεσαίωνα έως σήμερα. Στο τέλος, παρατίθεται η απαραίτητη βιβλιογραφία, το βιογραφικό και η εργογραφία του συγγραφέα.

Συνολικά, το συγκεκριμένο πνευματικό δημιούργημα διακρίνεται για το ιδιαίτερο θέμα του, την πυκνότητα των ιστορικών γεγονότων, την πληθώρα και ποικιλία των πηγών, την επιστημονική τεκμηρίωσή του, την άρτια δομή του, τον μεστό επιστημονικό του λόγο, κατανοητό και ευανάγνωστο ταυτόχρονα από τον πιο εξειδικευμένο επιστήμονα έως τον απλό λάτρη της ιστορίας.

Γενικά, η παρούσα ιστορική έρευνα μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα ταξίδι στον χώρο και τον χρόνο. Ξεκινά από τους Αγίους Τόπους, αφικνείται, αρχικά, στην Πύλη Τρικάλων και μέσω Τζουμέρκων και Άρτας καταλήγει στο Λορέτο της Ιταλίας. Διαρκεί από τον Μεσαίωνα, όπου και διαδραματίστηκαν τα γεγονότα, έως σήμερα, οπότε και βιώνουμε την απήχησή τους, διεξάγεται η παρούσα έρευνα, αποκαλύπτεται ο «κρυμμένος κωδικός» και ανακαλύπτονται απαντήσεις. Εκτός όμως από την ιστορική σκοπιά των γεγονότων, το πόνημα του Χ. Κουδούνα αγγίζει και την ευαίσθητη θρησκευτική πλευρά του εκάστοτε αναγνώστη, προσφέρει χρήσιμες αρχαιολογικές πληροφορίες για τη μεταφορά και διάσωση κειμηλίων, καθώς και για τη διαχρονική σημασία τους, αλλά και τροφοδοτεί με ερεθίσματα τη φιλοσοφική μας σκέψη, αναφορικά με θρησκευτικά θέματα της ανατολικής και δυτικής εκκλησίας, τον βίο Αγίων προσώπων και την πορεία του καθενός μας ξεχωριστά.

Προσωπικά, θεωρώ ότι το «Το αποκωδικοποιημένο μυστικό της Πόρτας Παναγιάς» θα πρέπει να βρίσκεται στη βιβλιοθήκη όλων μας και αφού μας ταξιδέψει στον χωροχρόνο της ιστορίας, έχοντάς το ως αφετηρία να περιηγηθούμε στις βαθύτερες σκέψεις και επιθυμίες του μυαλού μας, όπως θα τις εκφράζαμε στην Υπέρτατη Μητέρα μας, την Παναγία.